Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Centrum Moorsele
(Wevelgem, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2017E351 en 2017D294
Februari 2019

NOTA VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

DEEL 2: PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Voorafgaand:

- Verslag van Resultaten Bureauonderzoek (2016F98)
- Programma van Maatregelen Bureauonderzoek (2016F98)
- Verslag van Resultaten verkennend booronderzoek (2017E351)
- Verslag van Resultaten proefsleuvenonderzoek (2017D294)

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Janiek De Gryse

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2019
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

Deel 1. Programma van maatregelen 6

1.1 Administratieve gegevens 6

1.2 Onderzoeksresultaten en gemotiveerd advies 7

1.2.1 Resultaten verkennend booronderzoek 7

1.2.2 Resultaten proefputten 8

1.3 Conclusie 13

Deel 2. Bibliografie 14

Deel 3. Bijlage 15

3.1 Typedwarsprofiel 10 15

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers, overgenomen uit het Verslag van Resultaten Bureauonderzoek (© Geopunt). 7
Figuur 2: Het allesporenplan met weergave van alle proefputten en sporen, geprojecteerd op de GRB-basiskaart (© Geopunt). 8
Figuur 3. Afbakening vrijgave.....9
Figuur 4. Puttenplan weergegeven op de geplande werken.....11

TABELLENLIJST

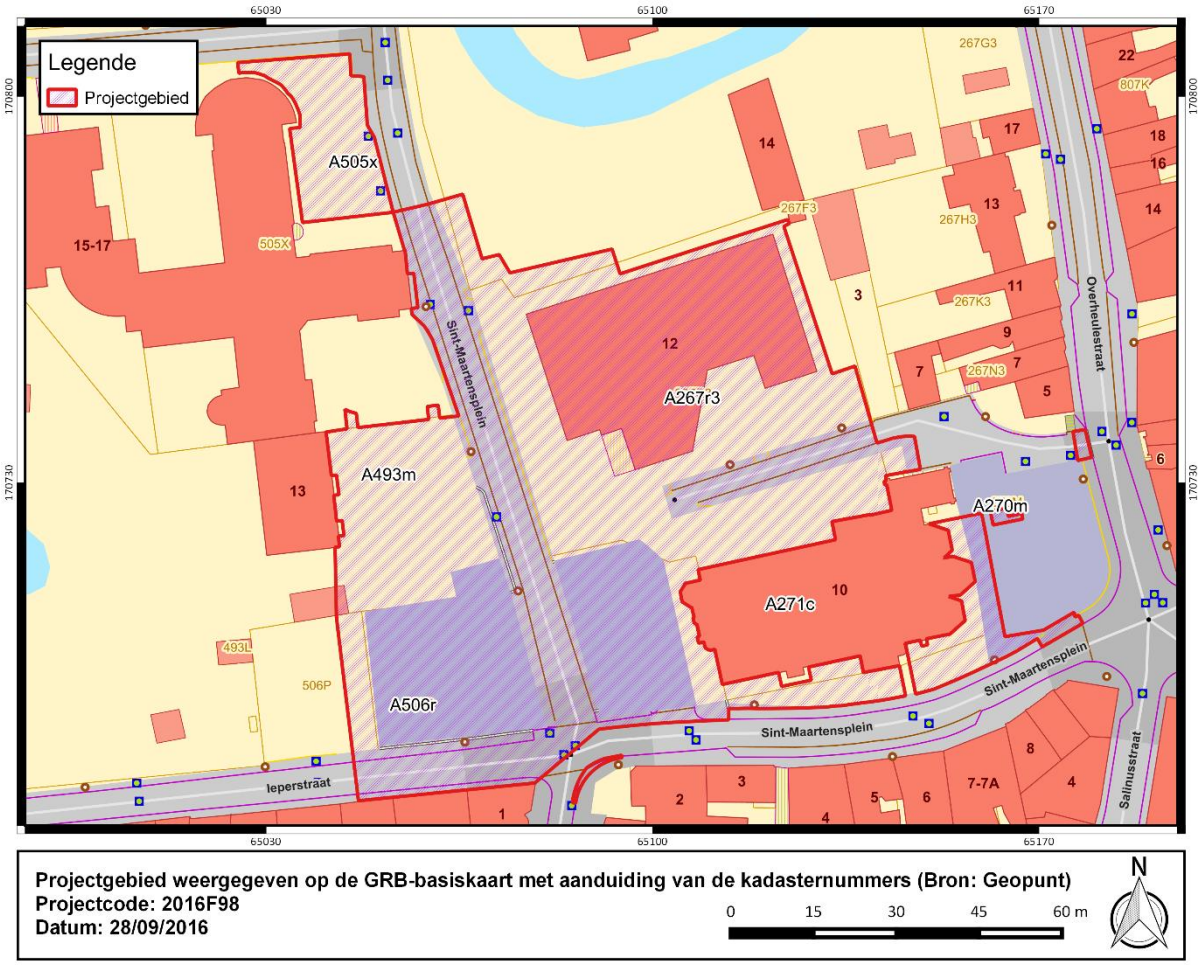
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek. 6

Deel 1. Programma van maatregelen

1.1 Administratieve gegevens

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) Projectcode	2017E351 en 2017D294	
b) De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog	Ruben Willaert bvba OE/ERK/Archeoloog/2015/00069	
c) De locatie van het vooronderzoek:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Wevelgem
	Deelgemeente	Moorsele
	Postcode	8650
	Adres	Centrum Moorsele
	Toponiem	Centrum Moorsele
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	Xmin: 64981 Ymin: 170663 Xmax: 65201 Ymax: 170816
d) Het kadasterplan met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelnummer of -nummers	Moorsele sectie A, 4de afdeling, nr.506r-270m-271c-267r2-505x-493m Zie Figuur 1	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers, overgenomen uit het Verslag van Resultaten Bureauonderzoek (© Geopunt).

1.2 Onderzoeksresultaten en gemotiveerd advies

Aanleiding van de prospectie met ingreep in de bodem vormt de geplande herinrichting van het centrum van Moorsele (fase 2). De totale oppervlakte van de bodemingrepen bedraagt 5017m^2.

1.2.1 Resultaten verkennend booronderzoek

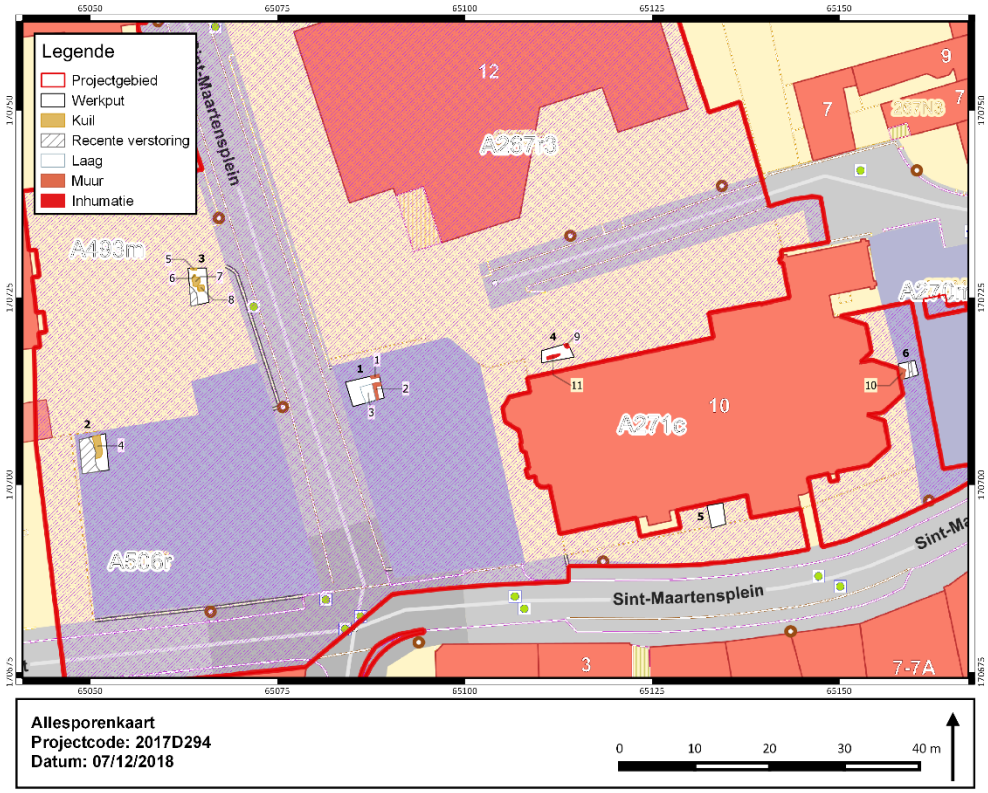
Het voorgaande bureauonderzoek bood onvoldoende informatie om de archeologische waarde van het terrein te bepalen. Om vast te stellen of er zich nog restanten van de neerhofgracht onder het huidige maaiveld bevonden werd een verkennend archeologisch booronderzoek geadviseerd. Dit onderzoek vond plaats op 19 april 2017. Er werden 2 boorraaien met telkens 4 boringen haaks op het westelijk segment gepland, alsook 1 boorraai met 3 boringen haaks op het zuidelijk segment.
De boorpuntlocaties 1, 2, 5 en 6 bevonden zich iets ten westen van de geschatte locatie van de neerhofgracht. Hier werd de onverstoorde moederbodem bereikt zonder enig spoor van de neerhofgracht. Vermoedelijk was ze hier dan ook nooit aanwezig.
De boringen 3, 4 en 7 bevonden zich ter hoogte van de geschatte locatie van het westelijke segment van de neerhofgracht. Hier was het bodemarchief verstoord tot op grote diepte,

enkel in boring 3 werd de moederbodem bereikt op 245cm –mv, opnieuw zonder enig spoor van de neerhofgracht. Vermoedelijk bevond de neerhofgracht zich iets meer naar het oosten, onder de gebouwen van OC De Stekke. Mogelijk was de aanzet van de neerhofgracht ter hoogte van de boringen 3, 4 en 7 wel aanwezig, maar werden alle sporen daarvan uitgewist door latere graafwerken. Ook van het zuidelijke grachtsegment werden geen sporen teruggevonden.
Ter hoogte van de boringen 9, 10 en 11 waren recent nutswerken uitgevoerd die het eventuele bodemarchief tot op ca. 150 cm –mv verstoorden. De maximaal bereikte diepte met de boringen was 170 cm –mv. Hierbij werden enkele puinhoudende lagen aangetroffen zonder enige aanwijzing van de aanwezigheid van de neerhofgracht.

Advies: het is mogelijk dat de neerhofgracht nog aanwezig is onder de talrijke (sub)recente verstoringen. De geplande werken zullen echter niet dieper reiken dan de reeds aanwezige verstoorde lagen. De eventuele resten van de neerhofgracht worden daarom niet bedreigd. Enig vervolgonderzoek wordt dan ook niet geadviseerd.

1.2.2 Resultaten proefputten

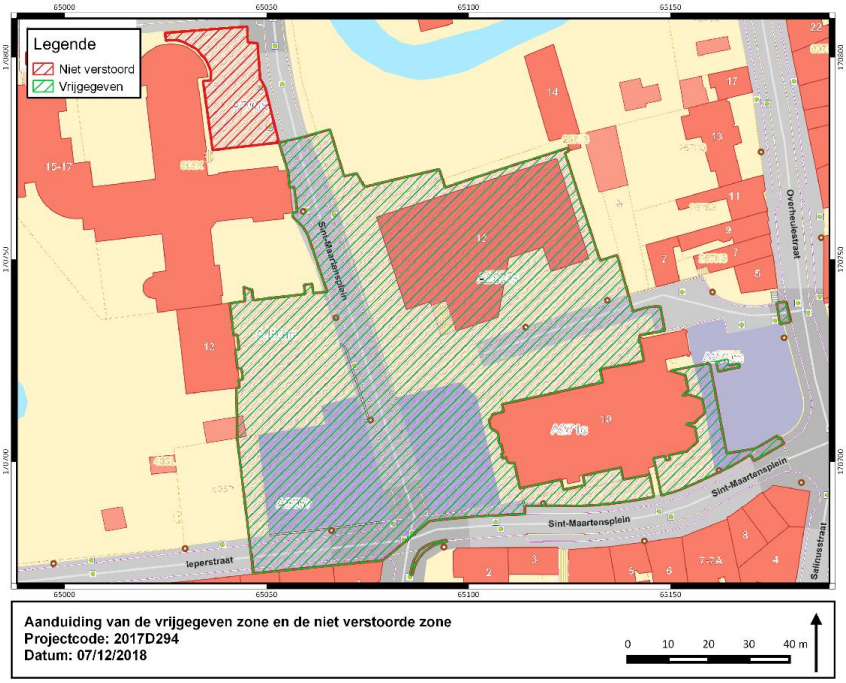
Volgend op het verkennend booronderzoek werd een prospectie met ingreep in de bodem geadviseerd, in de vorm van proefputten. Dit werd uitgevoerd op 26 en 27 april 2017. Het terrein werd geëvalueerd door middel van 6 proefputten. Drie proefputten werden aangelegd aan westelijke zijde van de Sint-Martinuskerk; 3 proefputten werden aangelegd rond de Sint-Martinuskerk.

Figuur 2: Het allesporenplan met weergave van alle proefputten en sporen, geprojecteerd op de GRB-basiskaart (© Geopunt).

Tijdens de aanleg van de werkputten werden 7 bodemkundige profielen geplaatst, teneinde de bodemopbouw te kunnen vaststellen. De aardkundige bevindingen op het terrein corresponderen met deze van het bureauonderzoek. Ter hoogte van WP1 en WP2 hadden de antropogene pakketten een dikte van min. 80cm –mv. Deze pakketten situeerden zich rechtstreeks op de moederbodem. Ter hoogte van WP3, de meest noordelijk aangelegde werkput, was het antropogene pakket reeds aanzienlijk dunner. De onverstoorde moederbodem werd hier reeds bereikt op 58cm -mv. Verder tonen de profielen weinig tot geen variatie. Het betreft steeds bodems zonder profielontwikkeling. In WP1 werd net boven de moederbodem een oude akkerlaag aangetroffen. Mogelijk was deze elders ook aanwezig, maar is deze verdwenen door recente ingrepen.
In verschillende werkputten werden sporen, zowel kuilen als funderingsresten aangetroffen, die op basis van de aard van de vullingspakketten of de opbouw in de postmiddeleeuwse of zelfs jongere periodes lijken thuis te horen. Wat de inhumaties ten noorden van de kerk betreft, is minstens 1 grafcontext op basis van de geassocieerde vondsten in een recentere periode te situeren.

Advies:

Figuur 3. Afbakening vrijgave

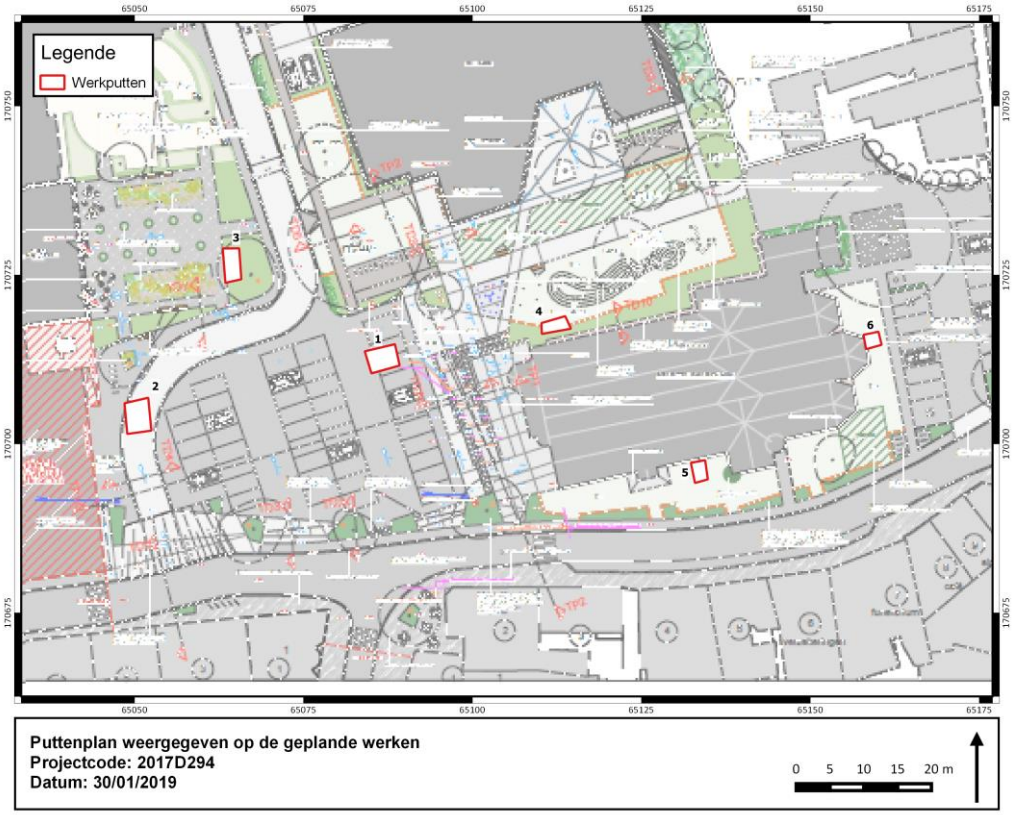
- Het uiterste noordelijke deel van het projectgebied maakt wel deel uit van het oorspronkelijke Programma van Maatregelen van de archeologienota, maar was niet opgenomen in het bestek van de gemeente Wevelgem. Uit communicatie met de gemeente Wevelgem is gebleken dat deze zone eigendom is van het rustoord en dus geen deel uitmaakt van het openbaar domein van de gemeente. Het was oorspronkelijk de bedoeling ook hier de parking te vernieuwen, maar na onderhandeling tussen het rustoord en de gemeente, werd beslist dit niet uit te voeren. In de toekomst zijn er geen ingrepen ter hoogte van deze deelzone gekend. Omwille van deze reden werd deze deelzone op figuur 3 aangeduid als ‘niet verstoord’.

- Wat betreft de zone ten westen van de Sint-Martinuskerk (WP1 en 3), bedraagt de max. uitgraafdiepte 60cm. In WP1 bedraagt de dikte van het asfalt en de verharding samen 30-40cm. Daaronder komen ophogingspakketten voor, die wellicht in verband te brengen zijn met de ontwikkeling van de dorpskern van Moorsele. Een groot deel van de geplande werken situeert zich binnen deze ophogingspakketten, die niet geassocieerd zijn met relevante sporenniveaus.
  Ter hoogte van WP3 was de dikte van de antropogene lagen dunner en werd de onverstoorde moederbodem bereikt op 58 cm -mv. M.b.t. deze werkput dient opgemerkt te worden dat hier 4 kuilen werden aangesneden. Het niveau waarop deze kuilen zich manifesteerden, situeert zich 26 tot 44cm onder de max. uitgraafdiepte. Deze kuilen, waarvan er minstens 2 op basis van hun scherpe aflijning, sterk heterogene vulling en recent baksteenpuin vrij recent zijn, worden niet verstoord door de geplande werken. Omdat het archeologisch sporenniveau zich in dit deel van het plangebied ruim onder de max. uitgraafdiepte situeert, wordt hier geen verder onderzoek geadviseerd.

- WP2 situeert zich ter hoogte van de geplande wegenis, die aansluit op de Ieperstraat. Volgens het grondplan van de ontworpen toestand riolering is typedwarsprofiel 4 hier van toepassing (cfr. bureauonderzoek, bijlagen). Volgens dit profiel situeert de onderkant van de fundering van de nieuwe wegenis zich op ca. 60cm -mv. Het Sint-Maartensplein wordt ter hoogte van de Ieperstraat ca. 40cm verlaagd. De ontgravingsdiepte is hier m.a.w. lager dan in de rest van het plangebied.
  Wat de archeologische resultaten betreft, kon vastgesteld worden dat ook hier de bovenste 30cm van de bodemopbouw gekenmerkt werd door recente verharding (asfalt + onderfundering). Daaronder werden verschillende opeenvolgende puinpakketten vastgesteld. Lokaal werden deze tot de onderkant van het profiel vastgesteld (1,6m –mv). Wat de sporen betreft, kon in deze werkput 1 kuil onderscheiden worden. Deze situeerde zich op 1,01m –mv, m.a.w. ca. 40cm tot 60cm onder de max. uitgraafdiepte. Deze kuil -en bij uitbreiding dit sporenniveau- wordt niet verstoord door de geplande werkzaamheden. Voor deze zone wordt geen verder onderzoek geadviseerd. De sporen kunnen *in situ* bewaard blijven.

- Wat betreft de zone rond de Sint-Martinuskerk, dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen de zone ten noorden van de kerk en de zone ten zuiden en ten oosten.
  - Wat betreft de zone ter hoogte van WP4 (inhumaties), dient in de eerste plaats opgemerkt te worden dat minstens 1 van beide individuen op basis van geassocieerde vondsten, o.a. een haarkam in een donkerbruine kunststof, als (sub)recent te beschouwen is. Uiteraard geeft dit geen uitsluitsel over het tweede individu, en eventuele andere, begravingen in dit deel van de begraafplaats.
    Uit de confrontatie van de hoogtegegevens van de aangesneden archeologische resten met de hoogtegegevens van de geplande werken kan afgeleid worden dat de menselijke resten zich situeren op ca. 65 tot 75cm -mv. Uit de projectie van het opgravingsplan en het ontwerpplan blijkt dat WP4 zich op de rand van de groenzone tussen de geplande fontein en de noordmuur van de kerk situeert. Deze zone wordt slechts minimaal verstoord door de aanleg van de nieuwe groenbeplanting (35/40cm). De verstoring van de bodem zal hier bestaan uit: het effenen van de bovenste laag, frezen en opnieuw

inzaaien[1]. Enkel rond de kerkhofmuur is een ingreep met een iets grotere impact gepland: hier wordt een pad in gebakken klinkers aangelegd. Het gaat om een pad met een breedte van 60 cm en een diepte, inclusief fundering, van ca. 25 cm. Het typeprofiel van dit pad werd opgenomen als bijlage 1. Alle geplande ingrepen situeren zich ruim boven het niveau waarop de archeologische resten in WP4 aangetroffen zijn. Het is m.a.w. duidelijk dat de geplande werken hier niet interfereren met het bodemarchief.

Figuur 4. Puttenplan weergegeven op de geplande werken

De afbakening van het kerkhof aan noordelijke zijde van de Sint-Martinuskerk is onbekend. Daarom is het nuttig om de archeologische resultaten van WP4 ook te confronteren met de iets noordelijker geplande werken. De geplande fontein bestaat uit een betonplaat, met hieronder leidingen die de fontein voorzien van water. De verstoringsdiepte bedraagt hier max. 30cm -mv[2]. Dit niveau is ruim boven het niveau waarop de menselijke resten werden aangesneden in WP4. Rond de fontein zijn zachte glooiingen in het gazon gepland; het hoogste punt ligt hier ca. 60cm boven het vlakke gazon.
Rekening houdende met alle hierboven beschreven argumenten wordt voor de zone ten noorden van de Sint-Martinuskerk geen vervolgonderzoek geadviseerd.

[1] Schriftelijke mededeling gemeente Wevelgem.
[2] Mondelinge mededeling gemeente Wevelgem.

- Wat betreft de zone ten zuiden van de kerk (WP 5), konden stratigrafisch 2 pakketten onderscheiden worden. Het bovenste niveau van de bodem (dikte 50cm) bestond uit een sterk heterogeen pakket. Daaronder kwam een sterk puinig pakket voor, dat onderzocht werd tot op 80cm –mv. Er kon niet met zekerheid bepaald worden of het onderste pakket reeds deel uitmaakte van een kerkhofpakket. Wat de datering betreft, dient gewezen te worden op de aanwezigheid van recente bakstenen in dit pakket. Deze wijzen in de richting van een (sub)recente datering.
  Het maaiveld aan zuidelijke zijde van de kerk situeert zich meer dan 30cm hoger dan aan noordelijke zijde van de kerk. Op basis van deze vaststelling en het stratigrafisch onderzoek kan aangetoond worden dat deze zijde van de kerk aanzienlijk opgehoogd is in vergelijking met de noordelijke zijde. Hieruit volgt dat het kerkhofniveau zich aan zuidelijke zijde van de kerk vermoedelijk op een dieper niveau t.o.v. het maaiveld situeert dan aan noordelijke zijde.
  De max. verstoringsdiepte ten zuiden van de kerk bedraagt 60cm. Zelfs indien de onderste geregistreerde bodemlagen deel uitmaken van een kerkhofpakket, dan verstoren de geplande werken in principe slechts 10cm van dit pakket. Er zijn geen aanwijzingen dat dit pakket te associëren is met menselijke resten in anatomisch verband.
  Gezien het voorkomen van recente bakstenen in het onderste geregistreerde pakket kan verondersteld worden dat de geplande werken geen archeologisch relevante sporen/contexten zullen verstoren. Omwille van hierboven beschreven argumentatie wordt geadviseerd om ten zuiden van de kerk geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren.

- Aan oostelijke zijde van de kerk kwam bakstenen metselwerk aan het licht. De bovenkant situeert zich op ca. 25cm -mv. Het onderste onderzochte niveau situeert zich op 76cm –mv, m.a.w. 16cm dieper dan de max. uitgraafdiepte. Enkel dit niveau werd gekenmerkt door een goede bewaringstoestand.
  De datering van het metselwerk is niet helemaal duidelijk. De geregistreerde baksteenformaten corresponderen niet volledig met de baksteenformaten die in verband te brengen zijn met de bouw van de laatgotische hallenkerk op het einde van de 15de of het begin van de 16de eeuw. Het zou dan ook niet correct zijn om het metselwerk op basis van de huidige gegevens aan deze bouwfase te koppelen. Op basis van het uitgevoerde onderzoek kon wel vastgesteld worden dat dit metselwerk aangepast en lokaal ook zwaar verstoord werd in recente periodes. Hiervan getuigt de aanwezigheid van recente kalkmortel en de verstoring van het bovenste metselwerk.
  Los van het feit tot welke bouwfase dit metselwerk behoort, dient men zich de vraag te stellen welke kenniswinst verder onderzoek van deze fundering nog zou opleveren. In deze fase werden reeds de toegepaste bouwmaterialen, de aard van de mortel en de baksteenformaten geregistreerd. Enkel het metselverband en de omtrek van de fundering konden in deze fase niet geregistreerd worden. Indien de gegevens van WP 6 geëxtrapoleerd kunnen worden naar de volledige zone ten oosten van de kerk, is de kans bijzonder groot dat de rest van het metselwerk vrij zwaar verstoord of aangepast is, waardoor het metselverband ook bij verder onderzoek niet vast te stellen is.

Wat de verstoring betreft, dient bijkomend opgemerkt te worden dat deze zone, net zoals de zone ten zuiden van de kerk, zwaar verstoord is door de aanleg van de nutsleidingen door de Watergroep, Infrax, Eandis en Proximus. Bij aanvang van het archeologisch onderzoek werden verschillende wachtbuizen tegen de koormuur vastgesteld. Deze wachtbuizen situeren zich haaks op de aangesneden fundering en zijn aangelegd binnen een brede aanlegsleuf. Op amper 40cm aan oostelijke zijde van de bakstenen fundering kwam een NZ verlopende bundel nutsleidingen voor. Deze nieuwe nutsleidingen strekken zich over de volledige lengte van het koor uit. Rekening houdende dat de geplande werken eveneens een veiligheidsbuffer tegenover deze nieuwe leidingen moeten hanteren, is het vrij onwaarschijnlijk dat de omtrek van deze fundering tijdens een vervolgonderzoek volledig gedocumenteerd zou kunnen worden.
Tenslotte, een beperkt onderzoek in functie van de datering van dit metselwerk is zinloos. Onderzoek in het verleden heeft immers aangetoond dat een groot aantal van kalkmorteldateringen te oude waarden oplevert. De reden hiervoor dient waarschijnlijk gezocht te worden in het zgn. oud-hout-effect. Ook in de publicatie m.b.t. dateringen in het *castrum* van Ename wordt gesteld dat de toepassing van dateringen op houtskool uit kalkmortelstalen in de toekomst beter vermeden wordt, indien er geen andere bronnen zijn om de dateringen te verifiëren[3].
Omwille van hierboven beschreven argumenten wordt er geadviseerd om geen verder voortschrijdend onderzoek uit te voeren aan oostelijke zijde van de kerk.

1.3 Conclusie

In het kader van geplande werkzaamheden die het bodemarchief bedreigen, werd voor het projectgebied Centrum Moorsele een bureauonderzoek, een verkennend booronderzoek en een prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van proefputten uitgevoerd. Op basis van de bekomen resultaten wordt geen verder onderzoek geadviseerd. De argumentatie voor een vrijgave valt op te splitsen in twee delen. Vooreerst dient gewezen te worden op het gebrek aan potentiële kenniswinst. Op basis van de bekomen gegevens kan geen nieuw inzicht verkregen worden m.b.t. de structurerende elementen van deze site tijdens de ontstaansperiode. De bedreigde bodempakketten behoren tot de jongere fases van de evolutie van het dorp. Bovendien interfereren de geplande werken quasi niet of slechts in beperkte mate met het bodemarchief. Hierdoor kan er, voor het overgrote deel van de waargenomen relicten, uitgegaan worden van een bewaring in-situ. Omwille van deze redenen wordt dan ook geen programma van maatregelen voor verder onderzoek voorzien.

Dit advies stelt noch de opdrachtgever, noch de aannemer, vrij van de in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 bedoelde archeologische meldingsplicht.

[3] CALLEBAUT E.A. 2012, 232.

Deel 2. Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2018

AGIV

DOV Vlaanderen

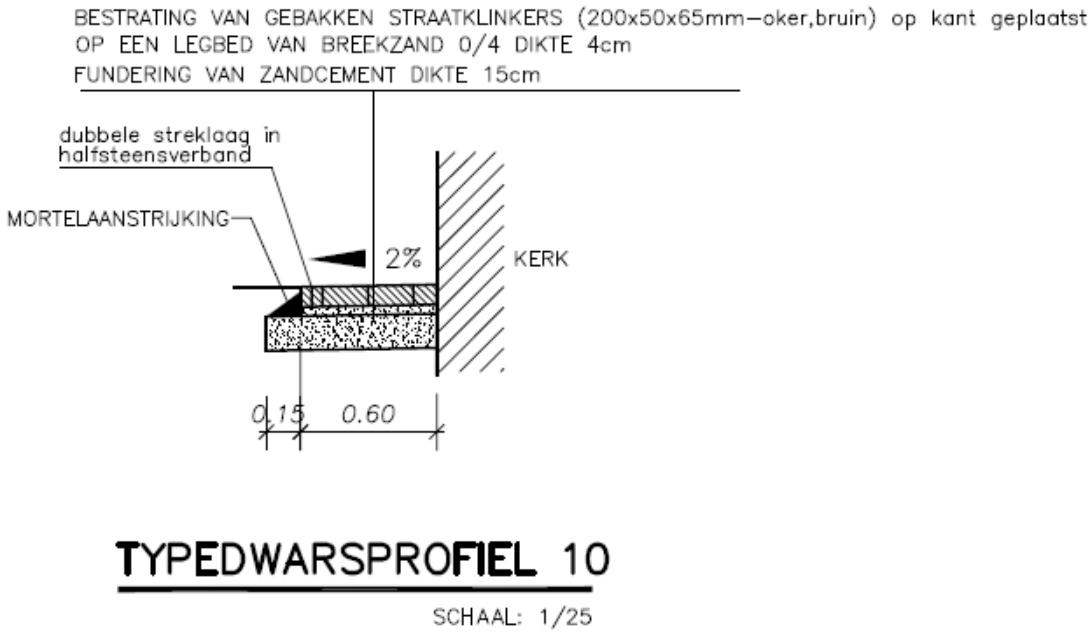
Geoportaal

Geopunt

CALLEBAUT D., DE GROOTE K., ERVYNCK A. & VAN STRYDONCK M. 2002, *Was het nu '70 of '80. Radiokoolstofdateringen voor het castrum te Ename* (Oudenaarde, prov. Oost-Vlaanderen), in: Archeologie in Vlaanderen, nr. VI, p. 231-241.

Deel 3. Bijlage

3.1 Typedwarsprofiel 10 [4]

[4] Uit: Bureauonderzoek, bijlagen.